

Adema-Schreurs orgel HH. Martelaren van Gorcum, door Wim Nypels

Bij de plechtige inwijding van de Hofkerk in 1929 ontbrak een orgel. De bouwpastoor Th. Zoetmulder, vond een orgel overbodig. Hij meende dat de zuivere Gregoriaanse kerkmuziek geen orgel nodig had. Slechts een ondersteunende toon uit een harmonium was voldoende. In 1942 kwam pastoor M. Nolet de opvolger van pastoor Zoetmulder in de parochie. Hij was ook een groot liefhebber van Gregoriaanse kerkmuziek maar hij wilde wel een orgel aanschaffen om ook niet-Gregoriaanse muziek een kans te geven. Omdat de parochie onvoldoende financiële middelen bezat, begon pastoor Nolet met een soort traporgel. Begin 50-er jaren kwam een erfenis vrij van de Joodse parochiane Els de Bruin. In haar testament had zij de parochie HH.Martelaren van Gorcum als erfgenaam aangewezen. Zij was in 1944 door de Duitse bezetter omgebracht in Auschwitz

Het parochiebestuur bestelde toen bij Adema-Schreurs een orgel.

Op 15 december 1957 werd het orgel ingewijd. Binnenkort bestaat het orgel dan ook 50 jaar.

Een orgel bevat veel natuurlijke materialen zoals leer en vilt dat na verloop van tijd vergaet. Het resultaat is lekkage en verlies van klank. De windvoorziening lekt. Sommige registers kunnen niet goed meer gebruikt worden omdat de lekkage valse tonen oplevert. Verder moet het pijpwerk schoon gemaakt worden wegens roetschade. De houten pijpen vertonen scheuren en vele metalen pijpen zijn vervormd.

Er is slijtage aan pijpwerk, windladen en windvoorziening (met name de harmonicakoker, die werkt voorraadbuffer).

Als er niets gedaan wordt, dan wordt de kwaliteit steeds slechter. Het orgel kan dan op den duur niet meer bespeeld worden. Een lot dat reeds vele orgels in kerken heeft getroffen.

Alle natuurlijke materialen dienen vervangen te worden.

De materiaalkosten vallen over het algemeen wel mee, maar de belangrijkste kosten bestaan uit arbeidsloon (demontage en montage).

Een tweede grote kostenpost is de elektronica. De overbrenging van de opdrachten van de speeltafel naar windladen en pijpwerk gaat elektromagnetisch. Deze techniek (magneetrelais die wanneer er spanning op komt te staan de windlade openen) is niet meer van deze tijd. Het wordt ook steeds moeilijker en kostbaarder om reparaties te verrichten. Zo is de magneetschakeling voor het automatisch pedaal, belangrijk wanneer koor en volk elkaar afwisselen en het orgel snel moet kunnen wisselen tussen zachte en sterke begeleiding, al jaren defect. Ook zijn veel bedradingen nog voorzien met een stoffen omhulsel. Deze stoffenomhulsels moeten vervangen worden. De noodzakelijke vervanging van de magneetrelaistechniek door hedendaagse elektronica kost € 38.000 excl. BTW. Het ligt in de bedoeling om in de speeltafel een elektronisch klavier te bouwen, plus een voorziening om eenvoudig registraties te kunnen programmeren. In het orgel wordt een ontvanger en een processor geplaatst.

Een uitgebreide restauratie is daarom noodzakelijk

In 1957 werd het orgel werd zo eenvoudig mogelijk uitgevoerd omdat de parochie onvoldoende middelen bezat.

Een aantal registers ontbreekt.

Een groot deel van de geplande registers is echter wel voorbereid (windladen, magneten), maar het pijpwerk is niet geplaatst. Ook ontbreekt een zgn. zwelkast waar het pijpwerk van manueel II in geplaatst moet worden.

Wanneer het orgel uit elkaar gehaald wordt voor restauratie moet overwogen worden om het orgel af te bouwen of in ieder geval toekomstige afbouw gemakkelijk te maken.

Zo ontstond het plan om het orgel af te bouwen volgens de plannen van 1957 (de eerste plannen dateren al uit 1947).

Zo vergroot een zwelkast de mogelijkheden van het orgel aanzienlijk.

De orgelkast moet een aantal centimeters naar het altaar verschuiven om bij eventuele afbouw een bazuin 16' (langste pijp is 3,80 m) te plaatsen.

Een deel van de offerte slaat op restauratie en een deel betreft de uitbouw tot het oorspronkelijk geplande instrument van de orgelbouwer, zodat het orgel ook voor andere doeleinden dan koor- of samenzangbegeleiding gebruikt kan worden (bijvoorbeeld orgelbespelingen door gastorganisten en recitals).

In principe heeft het parochiebestuur besloten, gelet op de aanwezige middelen, geen geld ter beschikking te stellen voor uitbouw, wel voor de noodzakelijke restauratie.

Totaal kost de restauratie van het orgel € 33.000 (alles exclusief BTW)

De noodzakelijke elektronisering: € 8.000 (ook excl. BTW)

Een eerste fase in de afbouw kost € 15.000 (prioriteit 1: frontpijpen voor zelfstandig pedaal 8' en 4', windlade gedeeltelijk voorbereid)

Een tweede fase € 1.000. (prioriteit 2: zwelkast om pijpwerk manuaal II)

Een derde fase kan bestaan uit uitbouw van tongwerken.

Er is een hobo 8' uit de St. Josephkerk uit Alkmaar gekocht. Bekeken wordt wat daar van gebruikt kan worden. Het register kan vrij eenvoudig geplaatst worden (windlade voorbereid). Adema biedt de ontbrekende fagot 16' voor het pedaal aan voor Euro 2000. Dit register zou ook bij de eerste fase van afbouw gereserveerd moeten worden, er is vrij moeilijk aan te komen en het is kostbaar om zo'n register nieuw te bouwen. Montage van deze twee registers wordt geschat op € 5000.

Ton van Eck (de vaste adviseur voor het bisdom) heeft voorgesteld om de trompet 8' te laten bedienen vanaf manuaal I, en de hobo vanaf manuaal II (in de zwelkast). Dit is niet voorzien in de offerte, maar zal een technische omschakeling inhouden die in ieder geval bij vervanging van de elektronica geen extra kosten op zal leveren.

De offerte voorziet ook nog in afbouw van de Kromhoorn 8' (tongwerk op manuaal I) en Ruispijp 2 sterk (hoog register voor pedaal), maar deze uitbreidingen vormen geen prioriteit voor de uitbouw.

Bij uitbouw moet in overleg met de architect gekozen worden voor een vorm van het orgelfront. Het onlangs terug gevonden ontwerp is gebaseerd op de volledige dispositie, maar het heeft wat neobarokke trekjes en heeft bovendien een waarschijnlijk boven het tabernakel uittorende 'tweede verdieping' voor het prestantfront. Dat gaat mogelijk niet goed passen bij de ingetogen architectuur van Kropholler. Eerder is een ander ontwerp van Adema / Schreurs gepresenteerd dat waarschijnlijk beter recht doet aan de architectuur. Bij dat ontwerp was echter niet voorzien in een zwelkast, die moet dan nog aan het ontwerp toegevoegd worden (bijvoorbeeld met een V-vorm die aansluit bij het pedaalfront.)

Wanneer het orgel afgebouwd is, kan het ingezet worden voor concerten of orgelbespelingen. Het orgel beschikt dan over zowel het vereiste zelfstandig te registreren pedaal als de mogelijkheid om veel meer registraties en klankkleuren te gebruiken. Door de zwelkast en de

typisch romantische registers is het bij uitstek geschikt voor het negentiende-eeuwse repertoire. Doordat het orgel echter ook een stevig ‘geraamte’ heeft van open prestanten 8’ 4’ en 2’ plus een mixtuur (scherp register) is het ook geschikt voor barok repertoire. Die combinatie plus de akoestisch unieke plek van het pijpwerk in de absis (dus vóór de luisteraars in de kerk in plaats van zoals bij vele kerken op een ver achterin gelegen orgelgalerij) maakt het orgel interessant voor bespeling door professionele organisten. Ook kan het orgel bijvoorbeeld op zaterdagen ter beschikking worden gesteld aan orgelstudenten. Het ligt in de bedoeling om de kerk tijdens deze bespelingen open te zetten voor publiek.

NB enkele termen ter toelichting:

Manuaal: toetsen voor de handen. Dit orgel heeft twee manualen die elk een eigen registratie kunnen hebben.

Pedaal: toetsen voor de voeten (de ‘basnoten’). Het huidige orgel heeft alleen twee lage en zachte registers in het pedaal, voor de meeste orgelliteratuur is een eigen registratie met steviger en hoger registers voor het pedaal noodzakelijk.

Tongwerk: de meeste pijpen hebben het model van een blokfluit, maar er zijn ook pijpen met een enkel riet en een beker waarmee een vergelijkbaar geluid geproduceerd wordt als een trompet, hobo of fagot. Ze zorgen voor een karakteristiek en krachtig geluid, veel gebruikt bij solostemmen in orgelmuziek.

Register: rij orgelpijpen met 1 pijp voor iedere toets op het manuaal/pedaal. Ieder register heeft een eigen klankkleur door een andere vorm van de pijp. Een organist gebruikt meerdere registers afhankelijk van de gewenste sterkte en klankkleur. Registers worden genoemd naar de soort pijpen samen met de grootte van de grootste pijp in een register. Voorbeeld: Prestant 8’, stevig klinkende pijpen die in het front van het orgel staan, de grootste is 8 voet = 2.40 meter.

Windlade: De pijpen van ieder register staan op een rijtje op een soort houten langwerpige kast die met een slang aan de windmachine (ventilator) is verbonden. Door een toets in te drukken op het manuaal wordt een magneetrelais bediend waarmee weer een ventiel wordt geopend en de lucht in de pijp kan stromen.

Zwelkast: een kast om een deel van het pijpwerk met lamellen die snel geopend of gesloten kunnen worden waardoor het volume van de registers erin toe- of afneemt